

Nyelvújítás az információs technológia korában

Írta: Constantinovits Milán András
Alkalmazott nyelvészet szeminárium
MRN-200
Kurszusvezető: Balázs Géza prof.

Kijelentem, hogy a dolgozat saját munkám eredménye

0. Bevezető

Szemináriumi dolgozatom központi témáját a rendszerváltás után fellépő információs technológiához kapcsolódó nyelvművelési tevékenységek, és eme folyamatok eredményeinek értékelése alkotják. Kiemelten kezelem a nyelvújítási eseményeket, illetve ezek jövőbeli lehetőségeit.

Munkám első részében a nyelvművelést, mint **alkalmazott nyelvészeti jelenséget** vizsgálom a legfontosabb mai grammatikusi véleményeket és ellenvéleményeket ismertetve.

Másodízben röviden összefoglalom a magyar nyelvtörténet legfontosabb nyelvreformációs történéseit, a nyelvújítás lényeges állomásait.

A harmadik egységben a rendszerváltás utáni nyelvművelő tevékenységek sikerességének grammatikai kritériumaira mutatok rá, különösen az informatikai szakszavak körében.

Negyedik részben napjaink nyelvújításának eredményeit, és kudarcait veszem számba, kiegészítve egy-két még magyarosítás előtt álló kifejezés ismertetésével.

Az utolsó részben kitérek a spontán nyelvújítás színterére, az információs technológia nyelvhasználatára, az **írott beszélt nyelvre**.¹

A függelékben az információs korszak jellemző nyelvellenőrző eszközének, a szövegszerkesztők használatának érdekes hozadékaiból nyújtok ízelítőt.

1. A nyelvújítás, mint alkalmazott nyelvészeti jelenség – nyelvművelés, nyelvpolitika

Érvek-ellenérvek

A nyelvművelés elméleti háttérének tárgyalása előtt fontos megismernedni a *nyelvpolitika* Balázs Géza által bevezetett fogalmával². A nyelvpolitika a nyelvművelést is magába foglaló legmagasabb nyelvvel kapcsolatos tervező tevékenység, amely szociolingvisztikai, szociálpszichológia, antropológiai kutatások eredményeit is felhasználja a nyelvészet

vizsgálatai mellett. Terminológiailag szűkebb értelmű a *nyelvművelés*, amely kizárólag képzett nyelvészek irányításával történő nyelvhelyességi és ismeretterjesztő tevékenység.

A nyelvművelés eszköztárának leghatásosabb eleme kétségkívül a nyelvújítás, hiszen hatóköre a nyelv lexikális állományára vonatkozik, és pozitív esetekben a társadalmi nyelvhasználat részévé válnak a nyelvújítással létrehozott alakok.

¹ Bódi 1998. 186. o.

² Balázs 2001, 13-15

A nyelvújítás tudatosan vagy spontán módon történő nyelvművelői tevékenység, amelynek során a nyelv alkalmassá válik új grammatikai (fonológiai, morfológiai, szintaktikai, mondattani és szövegtani), és szókészleteti jelenségek befogadására, és megjelenítésére. E definíció elsősorban a diakrón vizsgálatok esetén érvényes, ugyanis a legújabb magyar korban a például a fonológiai, vagy a morfológiai újítás szükségtelennek tetszik, ezeknek főleg az ómagyar korban volt jelentősége, amikor a magyar nyelv fonémarendszere, és morfémai még alakultak ki, vagyis a nyelvi kifejezés lehetősége grammatikai korlátokba ütközött.³

A modern⁴ nyelvújítás elsősorban a lexémák szintjén kíván érvényesülni, és mindenképpen **tudatos nyelvstratégiai tevékenység**⁵ értendő alatta.

A tudatos nyelvújítás létjogosultságáról megoszlik a grammatikusok véleménye, egy részük alapvetően károsnak ítéli ezt a tevékenységet, míg a másik oldal követendő és szükséges nyelvformáló eszközt lát benne. Balázs Géza nyomán röviden ismertetem a legfontosabb nyelvművelés-kritikai érveket, amelyek e szembenállás sarkpontjai⁶.

1.1. A nyelv önszabályzó, öntisztító jelenség – ezért nem befolyásolható

A kritika szerint a nyelv demokratikus folyamat, amelyben a nyelvhasználó közösség dönti el, mely elemeket emel be a nyelvbe, vagyis mely változásokat hagyja jóvá.

A nyelvművelői ellenvélemény azonban deklarálja, hogy a „a szókincs elemi közti választás is tudatos, éppen ezért társadalmi úton bizonyos fokig befolyásolható”⁷, ahogy ezt a felvilágosodás korában végbement nyelvújítás is bizonyítja.

1.2. A nyelv nem „romolhat el”

A nyelvművelés-kritikusok felfogásában a nyelvromlás-koncepció nem több mint egy tévesen a nyelvhasználatra vonatkoztatott szociálpszichológia képzet, amelynek alapja, hogy a „rég” értékes, és az „új” (vagyis bármiféle időben lejátszódó változás), mindenképp értékromlást képvisel.

A nyelvművelők viszont azzal érvelnek, hogy a romlás igenis létezik, azonban nem presztízsbeli értékvesztést jelent, hanem a nyelv(használat) szociológia visszaszorulását, ami történeti példák után igenis elképzelhető veszélyfaktor.

³ E. Abaffy 2003. 106. o.

⁴ Ezt a kormeghatározást a dolgozatban a 90-es évektől napjainkig terjedő időszakra alkalmazom

⁵ Balázs 2001. 21-33. o.

⁶ Balázs 2001. 117-135. o. Balázs Géza szempontrendszerét használtam alapul, de most pontokra helyzetem hangsúlyt.

⁷ Herman-Imre 1987. 513-531. o.

1.3. A nyelvújítás háttérében az idegentől való félelem és védekezés, mint antropológia jelenség (averzió) áll

Eme érv szerint az idegen kifejezéseket pszichológiai, téves önvédelmi alapon nem találjuk szépnek, miközben csak újdonságokról van szó.

A nyelv művelők ezzel szemben a természetes etnocentrikusságra (a saját közösségi nyelvhasználat magasabb presztízssű, mint a más közösségeké), és az idegen formák az anyanyelvvel szembeni nyilvánvaló, figyelmen kívül nem hagyható strukturális és alaktani különbözőségekre szoktak hivatkozni.

1.4. A nyelvészet nem lehet társadalompolitikai eszköz

Eszerint a nyelvújítás önelvű beavatkozás, amely a kisebbség nyelvi normáját akarja a társadalomra ráerőltetni, és mint ilyen, helytelen.

A nyelvújítók azonban kitartanak amellett, hogy a normatív szabályozás szükségszerű, és alkotmányban rögzített alapelvek szerinti nyelvpolitikát képzelnek el.

2. A nyelvújítás története

2.1. Ómagyar kor

Az első tudatos nyelvújítóknak a **kódexírók** tekinthetők, akik az ómagyar korban a latin szövegek fordítása során addig a magyarban nem létező szavakat, és morfológia jelenségeket alkottak, hogy a nyelv képes legyen a latin szövegértelem legpontosabb megjelenítésére. Így jöttek létre az első összetett magyar szavak, a *bútűrű* az *Ómagyar Mária-siralomban*, és a *bírságnap* a *Halotti Beszéd*ben. Ilyen volt a *-lat/let* névszóképző analógiás használata, így jöttek létre a *Bécsi Kódex*ben a *szellet* ('szellem') és a *címerlet* ('felirat'), illetve a *Müncheni Kódex*ben a *császárlat* ('uralkodás'), és az *Apor Kódex*ben a *sósolat* ('sziksós pusztaság') szavak.

2.2. Középmagyar kor

A középmagyar kor első kiemelkedő nyelv művelője **Sylvester János**, aki magyar-latin grammatikájában, *Grammatica Hungarolatina* igyekezett új kifejezéseket találni a latin terminusokra (*syllaba* – *egybefoglalás*, *pronomen* – *névértvaló*), sőt a hónapnevek magyarosítására is kísérletet tett.

Pesti Gábor Aiszóposz-fordításának előszavában a nyelvújítást legitimálja, mikor ezt írja: „miért nem volna szabad nekem is enyéim nyelvét és szellemét a régi bölcsek tudományával erőm szerint csinosítani...”⁸

A 17. század folyamán a nyelvújítás elsősorban a nyelvtanokhoz kapcsolódik, amelyek egyrészt igazolták a magyar nyelv morfológiai és szintaktikai lehetőségeinek egyenértékűségét a latinnal (**Szenci Molnár Albert** nyelvtana 1610-ben, **Komáromi Csipkés György**é 1655-ben), másrészt a latin terminológia magyarítását vitték végbe **Geleji Katona István** (*Magyar Grammatikatska* – 1645).

Tsétsi János egységesítő helyesírással próbálkozott, **Kis-Vitzay Péter** latin-magyar szólásgyűjteményt válogatott össze, **Ádámi Mihály** pedig a német katonai vezényszavak magyarítását készítette el.

2.3. Újmagyar kor

A nyelvújítás klasszikus és legtermelékenyebb korszaka azonban kétségkívül az 1772-1819 közötti időszak, amikor a magyar irodalmi és köznyelv kialakítása történt. **Verseghy Ferenc** és **Révai Miklós** személye körül kibontakozó **jottista-ipszilonista vita** a magyar helyesírás szóelemző vagy kiejtést követő alapelve közötti választást jelentette, amely végül az etimológizáló elv érvényesülését hozta magával. Vita dúlt ugyanakkor arról is, hogy a nyelvújítás az írók, költők feladata-e elsősorban, avagy a grammatikusok privilégiuma. A gyakorlat a neológus irodalmárok győzelmét jelentette. Az újítás igényével fellépő neológusok különféle módszereket alkalmaztak a szókészlet bővítése során, ilyen volt:

1. Szóteremtéssel létrejött szavak: *reccsen, uccu, pöfög*
2. Szóalkotással létrejött, képzett szavak: *tanulmányoz, hallgató, mozgalom*
3. Szóalkotás létrejött, összetett szavak: *időjárás, fényűző, lacikonyha*
4. Elvonással keletkezettek: *lötty, irakfirka, bozont*
5. Szóhasadással keletkezettek: *tompa, növel, bozont*

A nyelvújítók legfontosabb képviselői között találjuk **Kazinczy Ferencet** és **Kölcseyt**, akik az ortológus *Mondolatra* kiadták a nyelvújító álláspontot tükröző *Felelet a Mondolatrát*-t. A nyelvújítás eredményeit és a két tábor érvrendszerét Kazinczy összegzi az *Ortologhus és neológus nálunk és más nemzeteknél* című munkájában.

A nyelvújítás sikere is hozzájárult a **Magyar Tudományos Akadémia (1825)**, és sok nyelvművelő társaság létrejöttéhez. A nyelvművelési munka azonban a 19. század második felében elakadt, ezt az új **ortológianak** nevezett időszakot ama célkitűzés indította el, hogy a nyelvújítás „káros” eredményeitől megtisztítsák a köznyelvet. **Szarvas Gábor** és **Simonyi Zsigmond** a *Magyar*

⁸ Csonka Ferenc fordítása

Nyelvtörténeti Szótár készítő is ide tartoztak, és ezt az irányt képviselte az akadémia hivatalos szaklapja, a *Magyar Nyelvőr* is. Simonyi és a Magyar Nyelvőr azonban a századfordulóra haladó neológus álláspontot vett fel, főleg a helyesírás tekintetében.

Újító igénnyel lépett fel **Szily Kálmán**, aki elkészítette a *Magyar Nyelvújítási Szótárat*, amiben számba vette a nyelvújítás élő szókészletteni eredményeit. Az 1904-ben felállított **Magyar Nyelvtudományi Társaság**, és lapja, a *Magyar Nyelv* közreműködésével lezajlott a 20-as évek **sportnyelvújítása**⁹, ahol sok szakkifejezést végre magyar megfelelővel helyettesítettek, és ezek széles körben használatossá váltak. (*Drukker* helyett *szurkoló*, *dribliz* helyett *cselez*, *derbi* helyett *rangadó*, *finis* helyett *hajrá*, *ring* helyett *szorító*, *tréner* helyett *edző* stb.)

A *Nyugat* folyóirat stílusújítása az írói nyelvművelés része, amely **Babits Mihály** és **Kosztolányi Dezső** munkássága által a magyar nyelvi érzékenység kialakítását szolgálta a felesleges idegen formákkal szemben.

2.4. Újabb magyar kor

1945 és 1990 közti időszak egyik fontos momentuma a *Helyesírási Szabályzat*¹⁰ 1954-es harmadik kiadásának megalkotása, amely 30 évig rendelkezett az idegen szavak (orosz) nyelvi integrálhatóságáról. Megalakult az **MTA Nyelvtudományi Intézete**, és elindult az 50-es évek végétől a **nyelvművelő mozgalom**.

A 90-es évek az információs forradalom kora, a demokratikus rendszer kiépülésével és az új kommunikációs technikák elterjedésével párhuzamosan angolszász eredetű társadalmi, informatikai szakszavak valóságos áradata érte el nyelvünket. Friss jelenség az írott beszélt nyelv megjelenése is.

3. Az újabb kori nyelvújítási kísérletek

3.1. Az újabb kori nyelvújítás létjogosultsága

A nyelvújítás szükségességét mindig olyan külső nyelvészeti változások váltják ki, amelyek megkövetelik az anyanyelvi leképezést, vagy az idegen kifejezés átvételét. Vagyis olyan jelentések jönnek létre, amelyekhez a magyar nyelvi rendszerbe illeszkedő hangalakot kell létrehozni, avagy a fogalmat hordozó idegen alakot kell átvenni.

A kilencvenes évek információs forradalma olyan mennyiségű új jelenséget jelölő angol lexémák tömkelegét árasztotta nyelvünkre, hogy a nyelvújításnak igencsak megnőtt a szerepe. Két kérdés vetődik fel ezen a ponton. Egyrészt, miért ad eme jelenség létjogosultságot a nyelvújításnak?

⁹ Balázs 2001. 97-98. o.

¹⁰ Balázs 2001. 78. o.

Másrészt, miért kiemelten az információtechnológia terminusait állítja tevékenységének fókuszába a nyelvújítás?

Az első kérdésre választ ad ama tény, hogy az információs társadalmak korát éljük, a technológiai vívmányok olyan mértékben életünk részévé váltak, hogy szaknyelvük magyarítása az egész társadalmi nyelvhasználatra hatást gyakorolhat. A hagyományos kommunikációs csatornákat korunk virtuális forradalmának új eszközei helyettesítik, és nemcsak eme találmányokhoz kapcsolódó terminusok számítanak új jelenségeknek, hanem a rajtuk keresztül történő, formailag írott kommunikáció is egy újfajta írásbeliséget, az írott beszélt nyelvet jelenti a tradicionálisnak tekintett írott (nyomtatott) nyelvvel szemben¹¹!

S ez megválaszolja a második kérdést is, hiszen az információs technológiával majdnem mindenki kapcsolatba kerül, így a nyelvi változások e téren a legfajsúlyosabbak, a társadalom legnagyobb részét érintők.

3.2. Az információs technológia kori nyelvújítás szóalkotási alapkonceptiója

A fentiek ismeretében két alaptételt fogalmaztam meg:

1. Az információs technológiák szaknyelve olyan sok idegen kifejezést tartalmaz, hogy a közérthetőség, és az általános használat miatt **fokozottan fontos eme terminológia magyarítása**. Ahogy a középkorban az orvostudomány mindennaposá válásával a latin terminusok is magyar megfelelőikkel helyettesítődtek, úgy ez az informatikára is igaz¹².
2. A magyarítás során olyan nyelvújítási módszereket kell kidolgozni és alkalmazni, amellyel **modellálhatók** a jövőben előforduló idegen kifejezések átültetése is. Erre kiváló terep a számítástechnika, hiszen egész társadalmat érintő jelenségekről van szó, ráadásul annyira árnyalt kifejezésekről, amelyek megkövetelik a pontos fordítást, de a hangulati értékek hű visszaadását is.

3.3. Az információs technológia kori nyelvújítás szóalkotási kritériumai

Ezek a gondolatok már el is vezetnek oda minket, hogy milyen követelményeknek kell megfelelnie a modern nyelvújításnak, illetőleg az általa teremtett szavaknak. BÓDI¹³ alapján a következő kritériumrendszert állítottam fel:

1. **Az új alak legyen rövid.** Az angol megfelelő sokszor azért preferáltabb, mert egyszerűbb, gyorsabb leírni, kiejteni. A gyors kommunikációban való alkalmazhatóság nagyon is fontos kritérium, tekintve, hogy az internetes írott beszélt nyelv szóalaktani és szintaktikai szempontokból is a gyors továbbíthatóság elve szerint formálódott! Erre példa a *projekt* szó, amelyet összetett jelentése miatt csak körülményesen lehetett magyarítani: *folyamatterv*,

¹¹ Bódi 2004. 286. o.

¹² Bódi 2000. 218. o.

¹³ Bódi 2000. 221. o.

nagyterv – érthetően nem is terjedtek el. Viszont a *homepage* helyett az *ottlap*, vagy a *honlap* kiválóan bevált. (Tanulságos megfigyelni, hogy a kezdetekben alkalmazott *otthonlap* hossza miatt nem vált általánossá, ám rövidebb alakja – *ottlap* – kiszorította a *homepage*-t.)

2. **Az új alak legyen frappáns, humoros.** Egyfelől az angol informatikai kifejezések egy része szemléletes képi háttérrel tartalmaz (*bug*, *motherboard*), másrészt az internetes kommunikációra jellemző sajátos, játékos stílusvilágához az ilyen alakok is illenének. Így sikerült a *bug* és *worms* vírusok helyett a *bogár*- és a *féregvírusokat* elterjeszteni, avagy az @ helyett a *kukacot*, vagy a *harddisk* helyett a *merevlemezt*, vagy a *directory* helyett a *mappát*. Vannak ennek az elméletnek ellenzői is, és igaz is, hogy a túlzott játékoság a pontos jelentéskifejezés rovására mehet¹⁴, ugyanis:
3. **Az új alak legyen pontos.** Az információs technikák bonyolultsága és sokfélesége megköveteli az egyértelműséget, hogy a különböző nyelvhasználók mindenütt ugyanazt a műszaki, vagy társadalmi jelenséget értsék egy kifejezés alatt. Viszont, ha a fordítás csak egy jelenségre értelmezhető, és elfogadott, azonban nem tükrözi annak pontos műszaki háttérét, nem szabad megváltoztatni! (Így például értelmetlen a *drótposta* alak helyességét kétségbe vonni, csak azért, mert az elektronikus levelezés ma már jórészt üvegszál kábelben, vagy műholdakon keresztül történik¹⁵!)
4. **Az új alak létrehozásakor figyelembe kell venni a már élő és ezért mesterséges úton kiiktathatatlan nyelvi jelenségeket is.** Eszerint nem is biztos, hogy feltétlenül teljesen új hangalak megalkotása a helyes, hanem sok esetben az angol alak kismértékű fonológia megváltoztatása, amely emlékeztet az eredeti formára, ugyanakkor a magyar helyesíráshoz igazodik. (Grétsy szerint ez nem is igazi nyelvújítás, csupán az idegen szavak törvényszerű adoptálása a magyar nyelvbe.) Ekképpen az *e-mail* helyett az *emil*, vagy a *file* helyett a *fájl*, a *cursor* helyett a *kurzor*, esetleg a *chat* helyett a *cset* teljesen elfogadható alternatívák. Ráadásul az *emil*, és a *cset* (*csett-csatt* hangutánzó ikerszó – utalhat a csevegés auditív elemeire) alakok nyelvi előzményekkel rendelkeznek!

4. Az újabb kori nyelvújítás szókészletteni eredményei

4.1. Szókészletteni túlsúly

Összegyűjtöttem, milyen nyelvújítási kísérletek történtek a rendszerváltás után, és ezek közül mi bizonyult maradandónak, és mi az, ami nem volt képes széles körű nyelvhasználatban rögzülni. A

¹⁴ Farkas 2001.

¹⁵ Farkas 2001.

szókészlettanra koncentrálok elsősorban, hiszen ezen a területen történt a legtöbb változás. Igaz ugyan, hogy mondattan területén is képződtek új jelenségek, de **szignifikáns változások a szókincs területén** figyelhetők meg.

4.2. Megbukott nyelvi újítások okai

Most számba veszek néhány megbukott nyelvjúítási próbálkozást a 90-es évek után. Mint látni fogjuk különféle okai lehetnek annak, hogy egy újonnan alkotott kifejezés nem terjed el szélesebb körben.

1. Szerepet játszhat az új forma humoros, avagy bizalmas hangulati értéke, amely akadályozza a hivatalos stílusban való használatát: ilyen az *ölembegép (laptop)*, vagy a *hócsúszka (snow board)*, meg a *kukkolda (peep show)* is¹⁶.
2. Ha az új alak nem jelöli szabatosan az eredeti jelentést, szintén nem terjed el: *folyamatterv (projekt)*, *beetető (shareware)*.
3. Ha az új alak hosszúsága a gyors kommunikációs aktusba nem illeszkedik bele, nem szerezhet társadalmi konszenzust elterjedéséhez: *elektronikus levél (e-mail)*, *rádiótelefon*¹⁷ (*mobil*).

4.3. Példák megbukott nyelvi újításokra

Baloldalt szerepel a kifejezés, amelynek magyarítására kísérlet történt.

jet ski: vízi robogó, vízi robi

menedzserkalkulátor: zsebész, pötytyintő

diszkont: filléres, kamrás

laptop: lapgép, ölembegép

snow board: hócsúszka

peep show: kukkolda

city bike: betonkoptató

mountain bike: hegyike

track ball: hanyattegér

shareware: beetető

FAQ (Frequently Asked Questions): GYIK (Gyakran Ismétlődő Kérdések)

¹⁶ Farkas 2001.

¹⁷ A *rádiótelefon* alak kiszorulásának oka lehet az is, hogy a 90-es évek elején még rádiófrekvencián működtek a kézi telefonok, és később álltak csak át a magasabb frekvenciatartományokra, illetve az infravörös technológiára.

SMS (Short Message Service): szögsemes, emesem, sima melegszendvics, RIK (Rövid Írásos Küldemény), üzi

chat: csivitelés

banner: jelvény, forgólogó

CD: fénykorong, optikai adattároló

processzor: gépagy, motor

windsurf: szélvitorlás

mobiltelefon: bunkofon, rádiótelefon, maroktelefon, kézitelefon

projekt: folyamatterv, nagyterv

e-mail: villanyposta, villámposta, elektronikus levél

4.4. Példák sikeres nyelvújításokra

Ismerünk viszont jó pár sikeresen újított alakot is.

1. Ezek közt akadnak tükörfordítások: *egér (mouse)*, *printer (nyomtató)*, *súgó (help) személyi számítógép (PC)*.
2. A sikeresen nyelvújított alakok között találunk frappáns alakokat, mint a *kukac (@)*, az *egérpád (mousepad)* vagy a már említett *honlap (homepage)*.
3. Sok újítás viszont csak az angol hangalak a magyar fonológiai rendszer szerinti átírás eredménye, mégis bevált, mert egyrészt rövid, másrészt hangzásában sok esetben emlékeztet más alapnyelvi szavakra: *bájt (byte)*, *emil (e-mail)*, *fájl (file)*.

Baloldalon az idegen kifejezés, jobbra tőle a sikeres magyar megfeleltetés.

monitor: képernyő

winchester: merevlemez

floppy disk: floppi, hajlékony lemez

mouse: egér

PC (Personal Computer): személyi számítógép

keyboard: pult, billentyűzet

mouse-pad: egéralátét, egérpád

internet: világháló

printer: nyomtató

file: fájl

byte: bájt

help: súgó

cancel: mégsem

mobiltelefon: mobil

homepage: honlap, otthallap

e-mail: emil, e-levél, drótposta

quick launch: gyorsindítás

@: kukac

install: telepít

font: karakter

cut: kivágás

hand-out: kiosztmány

ABS: kipörgésgátló

server: szolgáltató

jamboree: dzsembori

4.5. Újabb kori nyelvújítás új magyarítási feladatai - kezdeményezések

Harmadik szólistám olyan kifejezéseket tartalmaz, amelyek a legutóbbi években áramlottak be nyelvünkbe, és még nincsenek rá megfelelő magyar alakok, így a nyelvújítás programjába érdemes lenne bevenni az ő magyarításukat is. Egy-két helyen azonban feltűntetek lehetséges magyar nyelvi alternatívákat, amelyek helyettesíthetnék az idegen kifejezéseket.

cracker: betörő (honlapokat tör fel, és adatokat lop)

hacker: feltörő (honlapokat tör fel, de csak a biztonsági rések feltárása végett, nem lopás céljából)

buffer: koffer (a számítógép ideiglenes memóriája, amiben programfuttatás közben adatokat tárol)

wellness: ifjúsítás, vagy fiatalságkúra, esetleg ifikúra

webshop: netbolt

digitális fényképezőgép: digitgép

És amikre még ötlet sincsen:

emotikon, randomizál, empéháromizál, paintball, GPS, dealer, spam, MMS, IRC stb.

5. Az írott beszélt nyelv, avagy az új kommunikációs dimenziók

Az Internet és a mobilkommunikációs technológia a hagyományostól eltérő nyelvváltozatok kialakulását idézte elő. Dolgozatom témájához szervesen kapcsolódik ez a rész is, hiszen a

nyelvújítás spontán formáiról, az írott nyelv egy különleges, morfológiai, és szintaktikai szinten realizálódó módosulásairól, az **írott beszélt nyelvről** van szó! Ezek nem egy homogén nyelvhasználatot jelentenek, hiszen az internetes kommunikáció több műfajban is megvalósul. Néhány általános megállapítást azonban tehetünk róla:

1. Az internetes kommunikáció jellemzője a **rövidsége törekvés**, a nyelvi megformáltság igazodása a rendkívül gyors adattovábbítási technológiákhoz.
2. Az internetes nyelvújítási jelenségek elsősorban az **egyszerűsített helyesírási és mondatszerkesztési szabályokban** mutatkoznak meg.
3. A paralingvisztikai elemek hiányának kompenzálására a szövegek **emotikonokat, és intertextuális vizuális megoldásokat** tartalmaznak¹⁸.
4. Az internetes kommunikáció grammatikai sajátosságai, az elliptikus mondatszerkesztés, a szóösszevonások, a mozaikszók, a tréfás rövidítések elsősorban a **privát, bizalmas kommunikációs szintnek** kedveznek. (Itt ugyanis a közös tudáskeret által pótolhatjuk az elhagyott mondatrészeket.)
5. Az információtechnikai nyelvhasználat hagyományos frázisokat (megszólítás, elköszönés) újraértelmezett, és új alakokat teremtett.
6. A nyelvi kivitelezés előkészítettsége és a hagyományos írásbeliségtől a beszéd felé való eltávolodás fordítottan arányos, minél előkészítettebb, korrigáltabb a nyelvhasználat, annál kevésbé spontán, annál kevesebb élőnyelvi kommunikációs elemet tartalmaz. Ezek alapján a következő ötfokú skála állítható fel az internetes műfajok között a spontaneitás felé haladva: **honlapszöveg, e-mail, fórumbejegyzés (vendégkönyvezés), SMS, chat.**

Végül egy-két példa az internetes nyelvújítás szószüleményire: *puszia* (*puszi, szia*), *emléxik* (*emlékszik*), *lécci* (*légy szíves*), *thx* (*thanks – köszönet*), *pls* (*please – kérlek*), *+6ó* (*megható*), *5letes* (*ötletes*), *asszem* (*azt hiszem*), *max* (*maximum*), *h* (*hogy*) stb.

6. Összegzés

A történeti előzmények és a jelen pragmatika követelményei (közérthetőség, gyors kommunikáció) legitimálják, sőt szükségessé teszik a tudatos nyelvújítást napjainkban. Az írott beszélt nyelvi új kommunikációs jelenséget figyelembe véve, jelentéstani és alaktani követelményeknek eleget téve lehetséges csak az új kifejezések alkotása. Tekintettel kell lenni ugyanakkor a már meghonosodott idegenszavakra is.

A nyelvművelés feladatai az információs technológia korában:

¹⁸ Érsok 2004.

1. Az írott beszélt nyelv műfajainak széleskörű, diakrón és szinkrón vizsgálata, a stiláris, morfológia, és szintaktikai jelenségek föltárása.
2. Tudatos nyelvtervező koncepció kidolgozása, amely általános irányelveket fektet le a későbbi nyelvújítási folyamatok metodikájáról.
3. Internetes nyelvhasználat vizsgálatokkal feltárni az eddigi eredmények elterjedtségét, különös tekintettel a külső nyelvészeti szempontokra.
4. Összehangolni a műszaki fejlesztések nyelvi megoldásait az alkalmazott nyelvészet nyelvújítási modelljével, közös nyelvstratégiát felállítani.

7. Függelék

A legáltalánosabban elterjedt szövegszerkesztő, vagyis a Microsoft Word for Windows 2000 helyesírási és nyelvhelyességi korrekcióira nap mint nap több millióan támaszkodunk. Azonban ez a szoftver is képes olyan új javaslatokat produkálni, amelyek gépi logika szerint helyesek lehetnek ugyan, de nyelvhasználati és kontextuális szempontból egyaránt zsákutcát jelentenek. Ezekből állítottam össze egy kis ízelítőt. Baloldalt az eredeti szóalak, jobbra pedig a gép helyettesítő javaslata áll:

szanszára ('hinduizmus lélekbolyongása') - *sanszára*

ramadán ('iszlám ünnep') - *armadán*

lelkivezető - *kelkivezető*

tranzitus ('mennybemenetel') - *tranzittus*

zökkenőmentesebben - *zökkenőmenyesebben, zökkenőmentésebben*

cserkészkedést - *cserkészkefést, cserkészkesést*

parthus - *parhús*

Mediterráneum - *Mediterránemu, Mediterránrum*

sziklaszoros - *sziklasoros*

mezoszintű - *mezzszintű*

Boldi - *Bolti*

parás - *párás*

árasztotta - *árasította*

diakrón - *diakróm*

Jakobson - *jakoson*

Petőfiéktől - *Petőfikétől*

Görgényi-havasok - *Görényi-havasok*

Tab - *Tar*

Martonvásár - *Martinvásár*

Simonyi - *Simonnyi*

Védák ('indiai szent könyv') - *cédák*

Szarvas (főnevek elé írva, pl: szarvas bűn) – *Ilyen szót nem illik papírra (képernyőre) vetni!*

8. Irodalomjegyzék

1. Angell D, – B. Heslop 1994. *The elements of e-mail style*. New York, Addison-Wesley
2. Bach István 1995. *Számítástechnikai nyelvészet*. Budapest, Műegyetemi Kiadó
3. Balázs Géza 2001. *Magyar nyelvstratégia*, MTA
4. Balázs Géza: 2004. *Magyar nyelvi kultúra helyzete az ezredforduló*, MTA
5. Balázs Géza: *Mi vár a nem magyaros üzletnevekre?*
6. Balázs Géza- Voigt Vilmos szerk. 2003: *A magyar szemiotika olvasókönyve*. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest
7. Bíró Ágnes – Feled György – Huszár Ágnes – Kemény Gábor – Tolcsvai Nagy Gábor 1985. *Nyelvi divatok*. Budapest, Gondolat.
8. Bódi Zoltán 1998. *Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció*, Beszédkutatás '98, MTA
9. Bódi Zoltán 2004. *Az írás és a beszéd viszonya az internetes interakcióban*, Magyar Nyelvőr
10. Bódi Zoltán: 2000. *Nyelvművelés - Az informatika használatának hatásai és nyelvstratégiai háttere*, Magyar Nyelv
11. Édes Anyanyelvünk, 1997 1-5. szám
12. Édes Anyanyelvünk, 1998 1-5. szám
13. Édes Anyanyelvünk, 1999 1-5. szám
14. Érsok Nikoletta Ágnes 2003. *Írva csevegés – virtuális írásbeliség*, Magyar Nyelvőr
15. Érsok Nikoletta Ágnes 2004. *Sömös, susmus, írj vissza*, Magyar Nyelvőr
16. Farkas Flórián 2001. *Hogyan magyarítsuk a számítástechnikát?*
17. Herman József-Imre Samu 1987. *Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon*, Magyar Tudomány
18. Kiss Jenő - Pusztai Ferenc (szerk): 2003. *Magyar Nyelvtörténet*, Osiris
19. Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest.
20. Szabó Zoltán 1998. *A magyar szépírói stílus történetének fő irányai*, Corvina
21. Prószycki Gábor 1989. *Számítógépes nyelvészet*. Budapest.